

УДК 81'42

ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Чеботар А.М., Іщенко Н.Г.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Досліджено сутність поняття наукового тексту, стилю, його риси та функції. Досліджено поняття наукового англomовного тексту та його стилістичні особливості. Наведено жанри та піджанри наукових текстів. Аналізовано домінуючі жанри у сучасній науковій комунікації та особливості відтворення у перекладі.

Ключові слова: наукова комунікація, науковий текст, науковий стиль, жанр, жанрова класифікація, субжанр, жанрово-стилістичні характеристики, функції наукового тексту.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики, все більше й більше уваги вчені приділяють дослідженням наукових текстів. Це зумовлено рядом чинників, особливо стрімкий розвиток науки та сучасних технологій, процес глобалізації, і зростання обсягу наукової інформації. Таким чином активізується міжкультурна наукова комунікація. Так, англійська мова є основним засобом міжнародної комунікації у сфері науки, а предметно-знаковим носієм наукової комунікації є науковий текст, тому англomовний науковий текст відіграє велику роль у сучасному науковому суспільстві.

Стрімкий розвиток в науці та зміни технологій певним чином змінюють середовище спілкування, тобто канал комунікації, це призводить до змін не тільки у комунікативній поведінці мовців, а також в особливостях наукової мови та наукового спілкування. Всі ці фактори загалом впливають на модифікації й розвиток у межах наукового тексту, оскільки мова – явище динамічне і змінюється у відповідь на еволюційні зміни в суспільстві. Інтенсивний розвиток в науці, науковому спілкуванні спричиняє розвиток наукового тексту і це призводить до формування в його рамках численних жанрів і піджанрів, яким притаманні свої мовні та позамовні риси. Оскільки наша країна бере активну участь і різних сферах міжнародної діяльності, розгляд особливостей

перекладу наукових англomовних наукових текстів є доцільним. Науковий текст актуалізує спеціальні знання із різних наукових сфер, і саме тому він та жанри наукового тексту посідають особливе місце в інтересі до сучасних досліджень наукових текстів.

Вивченням історії наукових текстів займалися зарубіжні – З. Харріс, Т. Гівона, Т. Ван Дейк, Е. Бенвеніст, Дж. Граймс, Р. Лонгейкр, У. Чейф та вітчизняні – Л.А. Городецька, Л.С. Бархударов, К.Н. Котлярова, В.Н. Комісаров, В.Н. Крупнов, А.В. Міхєєв, Я.І. Рецкер, О.О. Селіванова, О.С. Кубрякова, О.В. Александрова, В.І. Карасик, Н.Д. Артюнова, О.М. Ільченко, Е.В. Бреус, В.І. Карабан, О. Баженова, Н. Данилевська, Н. Зелінська, М. Кожина, М. Котюрова, Н. Непийвода, П. Селігей, І. Синиця, Г. Солганик, О. Троянська, Т. Хомутова, Н. Мішанкіна дослідники.

Наукову комунікацію утворюють різні жанри, що забезпечують доступ до наукових знань. Окремі мовні риси таких жанрів неодноразово досліджували на матеріалі різних мов, але швидкість процесів модифікації жанрів у сучасній науці, спричинений швидким її розвитком та розвитком сучасних технологій, що вимагає постійної уваги вчених. Це передусім стосується наукової англomовної комунікації. З огляду на роль, яку відіграє наукова англomовна комунікація, актуальним є виявлення й аналіз жанрів та субжан-

рів наукових англомовних текстів. Наукова комунікація охоплює чимало форматів спілкування. Інакше кажучи наукову комунікацію утворюють різноканальні жанри (усні, письмові, електронні).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є окреслити та схарактеризувати обрані жанри наукової англомовної комунікації та особливості перекладу на основі наявних досліджень та емпіричних спостережень дослідника.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи різні тлумачення вчених, можемо дати визначення наукового тексту – це закінчене мовленнєве утворення, яке містить змістовну, структурно-граматичну єдність, що реалізується в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну граматичну настанову, а також наукового стилю – це функціональний стиль літературної мови, який є засобом спілкування в галузі науки і навчально-наукової діяльності, йому властивий ряд особливостей, серед яких виділяють: попереднє осмислення вислову, монологічний характер, строгий відбір мовних засобів, тяжіння до нормованої мови. Для наукового тексту чистота та виразність мовлення є принциповою і необхідною умовою його адекватного сприймання. Як об'єкт наукового осмислення науковий текст постає в трьох варіантах [4, с. 26]. Наведемо такі загально визнані ознаки тексту: цілісність, зв'язність, структурна організація й завершеність, слід відзначити ті причини, що зумовлюють відсутність єдиного визначення тексту. Аналізуючи праці вчених, можна стверджувати про відсутність єдиного тлумачення поняття текст, наприклад, О. Селіванова пояснює це абсолютізацією його структурної організації та граматичних засобів зв'язності; формально-структурною, жанрово-стилістичною різноплановістю текстів і специфікою способу його репрезентації; багатоплановістю підходів до лінгвістичного вивчення тексту (онтологічний, гносеологічний, власне лінгвістичний, психологічний, прагматичний, комунікативний, модальний, структурний, номінативний, когнітивний, соціально-історичний); звуженням функції тексту до рівня складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу й мети комунікації, абсолютізацією у складі дефініції певної категорії або кількох категорій тексту (наприклад, зв'язності) [4, с. 34]. Серед різних визначень тексту можна виділити три основні типи:

- текст розглядається як проміжна ланка процесу комунікації;
- текст розглядається як сума, сукупність чи множина фраз;
- текст визначається як структурна й смислова єдність.

Існує немало підходів до систематизації та класифікації жанрів наукового тексту. Засновником сучасної теорії мовленнєвих жанрів є М.М. Бахтін. Науковий текст реалізується через численні піджанри:

- 1) оглядові та експериментальні статті;
- 2) наукові статті;
- 3) інтерв'ю;
- 4) матеріали наукових конференцій;
- 5) наукові та технічні розробки;

6) анотації, рецензії, монографія (поліадресатна, моноадресатна);

7) подання на отримання грантів, традиційна та електронна наукова кореспонденція, науково-технічний звіт, дисертація [1].

Або розглянемо як О. Троянська подає свою розширену класифікацію жанрів наукового тексту, та поділяє їх на:

- ядерні (наукова стаття, науково-технічний звіт, стаття-повідомлення, стаття-звіт, монографія, дисертація);

- суміжні (підручник, довідник, рецензія, анотація, реферат, тези);

- периферійні (доповідь, повідомлення, науковий діалог, патент, інструкція, лекція) [7, с. 190].

Л.В. Кравець наводить таку жанрову класифікацію наукових текстів:

- монографія;

- стаття;

- реферат;

- анотація;

- дисертація;

- тези, які в свою чергу поділяють на три типи – тези визначення проблеми, тези, що висвітлюють результати дослідження, тези, що репрезентують нову методику роботи.

- підручники;

- посібники;

- студентські наукові тексти, це: реферат, курсова робота, дипломна робота [6, с. 450].

Розглянемо декілька домінантних жанрів наукового англомовного тексту, які посідають чинне місце серед інших жанрів наукової комунікації, оскільки вони модифікуються у зв'язку з розвитком сучасної науки.

Домінантним жанром англомовної наукової комунікації є журнальна стаття. Наукова англомовна стаття реалізується крізь численні піджанри, що охоплюють теоретичні, оглядові, полемічні статті, статті-повідомлення. Комунікативними цілями статті-звіту є: 1) презентація нових наукових результатів, отриманих під час дослідження, у відповідності з його загальною логікою й процедурами; 2) їх ратифікована науковим соціумом фіксація, закріплення відповідного наукового пріоритету та авторського права; 3) аргументоване переконання читачів-членів відповідної наукової спільноти – у відповідності та цінності цього доробку; просування наукових результатів, їх популяризація та поширення. Можемо сказати, що текстові реалізації кожного піджанру зберігають свої найголовніші риси, до яких відносять: чітку риторичну структуру ("вступ – методи – результати – обговорення – висновки"), важливими елементами якої є проголошення наукової мети та зазначення помилок у попередніх дослідженнях; зовнішнє структурування у вигляді секцій, із відповідними заголовками; широке використання метатексту, а також сполучників і прислівників, що встановлюють логічні зв'язки між думками. Тобто, є макрожанри, які включають в себе мікрожанри. Науковий текст реалізується через усний, письмовий та електронний канали комунікації, а його фізичною основою є паперовий друкований або електронний тексти. У зв'язку з інтенсивним розвитком науки електронні канали комунікації набувають не-

ймовірно важливого значення. І тому, невпинно розвиваються електронні жанрові різновиди наукового тексту. Наприклад, "стаття майбутнього" є технологічно розширеним варіантом електронного публікування статей, що дозволяє наочно показати три аспекти статті – зміст, структуру та науковий контекст. Такий вид статті дозволяє інтерактивній взаємодії з текстом, яка дозволяє працювати та перевіряти графіки у тексті або працювати з різними рисунками, таблицями в тексті. Варто детальніше розглянути такий піджанр як монографія, оскільки саме від монографії очікують особливої тематичної актуальності та вагомого внеску у розвиток декількох наукових сфер. Монографіям властиві певні жанрові елементи, або мікрожанри, які входять у їх макрожанровий простір – присвяти, епіграфи, подяки, авторські передмови і післямови, передмови і післямови наукових редакторів або відомих науковців у галузі дослідження автора, тобто вона є макрожанром. Оскільки монографії значні за обсягом, це зумовлює складність їх смислової та формальної структури. Тому, важливою ознакою монографії є структурування, необхідне для адекватного сприйняття її тексту. Варто детальніше розглянути наведені в класифікації жанрів підвиди монографії – моноадресатні та поліадресатні. Моноадресатні монографії, вільніші і найменш регламентовані у вираженні суб'єктивних поглядів і оцінок та композиційних, лексичних, стилістичних особливостей. Це певною мірою пов'язано із значним обсягом текстів цього жанру, який відкриває широкий простір для текстової варіативності і утвердження авторського "я" [3]. Поліадресатні монографії, написані групою співавторів, передусім характерні для природничих наук, хоча останнім часом в англійській науковій комунікації можна спостерігати помітне зростання їх кількості. Такі монографії вирізняються більшою формальністю загальної побудови та словесного вираження, яка, очевидна, покликана підтримати тематичну та структурну єдність тексту. Протягом останнього десятиліття навіть монографія зазнала змін у зв'язку з стрімким розвитком науки, наприклад, було запропоновано змінити жанрово-зумовлену структуру монографії, запропонувавши електронний формат у вигляді веб-сайту з гіпертекстовими посиланнями.

Ще один жанр наукової комунікації – дисертація, оскільки пов'язана з сучасними змінами в науці та слугує кваліфікаційним цілям. В сучасній англійській науці існують два види дисертацій – на здобуття ступенів магістра і доктора філософії. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є важливим складником освітнього процесу на докторському рівні, метою якого є підготовка до керування великими науковими проектами, розвиток здатності до індивідуальної наукової роботи, логічного мислення та навиків ефективного письмового спілкування у науковій сфері [8]. Смилова організація текстів дисертацій тяжіє до відтворення класичного формату наукової статті "вступ – методи – результати – обговорення – висновки". Аналіз цитування у дисертаціях показує, що формально-мовні ознаки цих текстів є результатом компромісу між сталими комунікативними практиками у науковій галузі,

наявними конвенціями жанру дисертації та жанровими очікуваннями, з одного боку, та позицією адресанта стосовно своєї академічної спільноти, з іншого [8]. Своєрідність жанру дисертації надає передусім її кваліфікаційний характер, прагнення справити належне враження, що виявляє себе крізь справжню або удавану авторитетність викладу як одну з функціональних доміант цього комунікативного формату [2, с. 4]. Відповідно, для дискурсу текстів дисертацій притаманне діалектичне поєднання наукової об'єктивності, безпристрасності, "безособовості" (пасивні конструкції, безособові речення, академічне we) з акцентуванням власної особистості та наукових досягнень [1]. Жанр дисертації виконує важливу суспільну роль підготовки науковців.

Як зазначає В.І. Карабан, серед лексичних труднощів перекладу наукових текстів різних жанрів вказується багатозначність слів чи термінів та вибір адекватного словникового відповідника, особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики. Можемо також зазначити, що важливим є коректний переклад термінів-неологізмів, абревіатур, таких фальшивих друзів перекладача, як лексичні форми множини іменників та термінів-омоніми, псевдоінтернаціоналізми, етноспецифічна лексика і етнонаціональні терміни, іншомовні слова і терміни в англійських наукових текстах, різного роду власні імена і назви. Також, слід пам'ятати про природну подібність та несхожість граматичних структур в англійській та українській мовах [2, с. 146]. Зазначимо, що адекватність перекладу наукового тексту залежить від доцільного використання трансформацій на всіх рівнях мови. Між англійськими та українськими науковими текстами існують значні граматичні відмінності, що зумовлені структурою граматичної будови мови, нормами і традиціями наукового мовлення. Головним завданням при перекладі є максимально наблизити переклад до тексту оригіналу, в такому випадку застосовуються перекладацькі трансформації з відтворенням характерних для мови перекладу особливостей. Наприклад, за даними досліджень найбільш популярними трансформаціями є перестановка членів речення та субституція або членування, наприклад, *When micro-chip is out, all schemes must be removed from the flat section at a time, replaced, and returned to the processor.* – *Коли виймається мікročip, потрібно зняти усі мікросхеми з плоскої поверхні, замінити і повернути його на місце. It offers two ways to help protect your computer from malware and other potentially unwanted software.* – *Пропонуються два наведені нижче способи захисту комп'ютера від зловмисних програм та іншого потенційно небажаного програмного забезпечення.* Також використовуються морфологічні заміни, стилістичні перестановки або лексичні заміни. Щодо узагальненої думки, в усіх жанрах наукових текстів поширеними трансформаціями є заміна членів речення.

Висновки і пропозиції. Фізичним предметом наукової діяльності та засобом спілкування в галузі науки є науковий текст. Йому властивий ряд особливостей – попереднє осмислення вислову,

суворий відбір мовних засобів, тяжіння до нормованої мови. Науковий текст поділяється на такі піджанри: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний і науково-технічний. Кожен підстиль характеризується своїми особливостями використання мовних засобів, але при цьому вони зберігають основні ознаки стилю. Існує немало підходів до класифікації жанрів наукового тексту, виникнення яких зумовлене стрімким розвитком науки в наш час. До таких базових жанрів англомовних наукових текстів належать: оглядові та експериментальні статті, наукові статті, інтерв'ю, матеріали наукових конференцій, наукові та технічні розробки, анотації, рецензії, монографії і т.д. Наукова стаття, дисертація, монографія є одними з домінуючих жанрів у сучасній науці, будучи жанрами наукових англомовних

текстів, вони при цьому зберігають свої основні риси. Можемо сказати, що граматичні розбіжності у будові мов, особливо в ряді їх граматичних категорій, конструкцій становлять труднощі перекладу. Це означає, що для перекладу текстів наукової сфери вимагає не тільки мовознавчих, наукових знань, а також правильного застосування способів перекладу, щоб адекватно передати зміст оригінального тексту. У зв'язку з інтенсивним розвитком науки, спостерігається розвиток електронних жанрових різновидів, а такі жанрові різновиди є дуже ефективними. Відбувається виникнення все нових жанрів, та еволюція від більш традиційних жанрових різновидів до модернізованих. У плані подальших досліджень слід вважати аналіз електронних жанрових різновидів англомовних наукових текстів.

Список літератури:

1. Іванов В.Ф. Текст та інші носії інформації в ЗМК / В.Ф. Іванов // Актуальні питання масової комунікації, 2005. – Випуск 3. – С. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=374>.
2. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської науково-технічної літератури на українську мову. Граматичні труднощі / В.І. Карабан. – К.: Tempus, 1997. – 317 с.
3. Наер В.Л. Прагматика научных текстов (вербальный и невербальный аспекты) / В.Л. Наер // Функциональные стили. Лингвометодические аспекты: [сб. науч. тр. / ред. М.Я. Цвиллинг]. – М.: Наука, 1985. – С. 14-25.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2008. – 34 с.
5. Симоненко Т.В. Українська мова за професійним спрямуванням / Т.В. Симоненко, Г.В. Чорновол, Н.П. Руденко. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 272 с.
6. Скрипак А.И. Интертекстуальность как категориальный признак современного научного дискурса [Текст] / А.И. Скрипак // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. – 2008. – № 74(1). – С. 450-453. – Библиогр.: 453 с.
7. Троянська О.С. Особливості жанрів наукової літератури / О.С. Троянська // Функціональні стилі. Лінгвометодичні аспекти. – М.: Наука, 1985. – 201 с.
8. Thompson P. Points of focus and position: Intertextual reference in PhD these / P. Thompson // Journal of English for Academic Purposes. – 2005. – № 4. – P. 307-323.

Чеботар А.Н., Ищенко Н.Г.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

ЖАНРОВЫЕ РАЗНОВИДНОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НАУЧНЫХ ТЕКСТОВ, ИХ ХАРАКТЕРИСТИКА И ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ В ПЕРЕВОДЕ

Аннотация

Исследованы понятия научного текста, стиля, характеристики и функции. Исследовано понятие научного англоязычного текста и его стилистические особенности. Проанализированы жанры и субжанры научных англоязычных текстов. Проанализированы доминирующие жанры в современной научной коммуникации и особенности воспроизведения в переводе.

Ключевые слова: научная коммуникация, научный текст, научный стиль, жанр, жанровая классификация, субжанр, жанрово-стилистические характеристики, функции научного текста.

Chebotar A.M., Ischenko N.H.

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

GENRE VARIATION OF SCIENTIFIC ENGLISH TEXTS, GENRE CHARACTERISTICS AND TRANSLATION

Summary

Studied the term of scientific text, style, its characteristics and functions. Studied the term of scientific English text and its stylistic characteristics. Analyzed genres and subgenres of scientific English texts and dominant genres in modern scientific communication and difficulties in translation.

Keywords: scientific communication, scientific text, scientific style, genre, genre classification, subgenre, characteristics of scientific genres and style, functions of scientific text.